November 2003

Vækst med vilje – vækstskabende initiativer i planteavlen

Fødevareøkonomisk Institut
Afdeling for Jordbrugets Driftsøkonomi
Søren Marcus Pedersen
Johannes Christensen

Indholdsfortegnelse

Forord 3

1. Indledning 4
   1.1. Baggrund og formål 4
   1.2. Hvad forstås ved vækst? 4
   1.3. Afgrænsning 5

2. Rammebetingelser for planteavl 7

3. Produktion og produktionsstruktur 14

4. Indtjenings- og kapitalforhold 22

5. Kortlægning af barrierer og muligheder for vækst i planteavlen 32
   5.1. Afsætning, nye produktioner 33
   5.2. Teknologiudvikling 34
   5.3. Natur, landskab og miljø 36
   5.4. Samarbejde – netværk 37
   5.5. Generationsskifte og finansiering 37
   5.6. Ledelse og styringssystemer 38
   5.7. Fremtidige rådgivnings- og uddannelsesbehov 39

6. Mulige initiativer og foranstaltninger til fremme af vækst og udvikling 40

Referencer 44

Forord

Som led i regeringens erhvervsøkonomiske strategi – vækst med vilje har Fødevareministeriets departement anmodet Fødevareøkonomisk Institut om at udarbejde et idékatalog med mulige initiativer til vækst og udvikling i det primære landbrug. Dette arbejdspapir beskriver økonomi-, produktions- og strukturudviklingen inden for planteavlen samt mulige initiativer til fremme af vækst og udvikling. Arbejdspapiret er ét ud af 5 baggrundsnotater om kvægholdet, svineholdet, planteavl, pelsdyravl og fjerkræsektoren.

Hovedkonklusionerne er samlet i en fællesrapport for hele erhvervet. Dette arbejdspapir uddrager op til 12 mulige initiativer til fremme af vækst i erhvervet. Notatet er udarbejdet af forsker Søren Marcus Pedersen og forskningschef Johannes Christensen.

Der rettes en tak til chefkonsulent Niels Peter Skrubbeltrang og afdelingsleder Torben Wiborg Landskontoret for økonomi og Jura samt chefkonsulent Carl Åge Pedersen og sektionsleder Jon Birger Pedersen, Landskontoret for Planteavl som har medvirket ved tilrettelæggelse og redigering af arbejdet.

Fødevareøkonomisk Institut
Afdeling for Jordbrugets Driftsøkonomi
November 2003

Johannes Christensen

1. Indledning

1.1. Baggrund og formål

Fødevareministeriet har anmodet Fødevareøkonomisk Institut om inden udgangen af 2003 at udarbejde en rapport, der skal stille forslag om foranstaltninger og initiativer til fremme af vækst og udvikling i den primære jordbrugssektor. Rapporten indgår under arbejdet med regeringens vækststrategi – Vækst med vilje.

Det er besluttet, at der skal tages udgangspunkt i de enkelte brancher og sektorer inden for landbrugs- og gartnerierhvervet, men med vægt på primærbedrifternes fremtidige udvikling og vækst. For hver sektor laves en delrapport til kortlægning af vækstbarrierer og vækstmuligheder og afsluttende med en udpegning af 5 til 10 centrale forslag til foranstaltninger og initiativer.

Delrapporterne danner baggrund for en hovedrapport for henholdsvis gartneri og landbrug, der summerer resultaterne og foretager en prioritering der leder frem til en samlet konklusion og anbefaling af foranstaltninger og initiativer.

Denne delrapport vedrører planteavlsproduktionen. Et rapportudkast er sendt til høring ved Landscentret, Planteavl og Landscentret, Økonomi og Jura. Sigtet hermed er at inddrage rådgivningens synspunkter og så vidt muligt nå til enighed om, hvilke forslag til foranstaltninger og initiativer, der bør prioriteres. I november/december 2003 afholdes en workshop, hvor alle landbrugssektorer er repræsenteret, og hvortil der vil foreligge udkast til en samlet rapport for landbruget.

1.2. Hvad forstås ved vækst?

Med økonomisk vækst i nationaløkonomien tænkes som regel på en stigning i BNP (bruttonationalproduktet) som kan være såvel mængde- som værdibaseret. I en analyse af planteavlssektoren med udgangspunkt i primærbedriftens økonomi vil der ved økonomisk vækst blive forstået en forbedring af sektorens produktionsværdi og af bedrifternes lønningsevne (evne til at aflønne arbejdskraften) og afkastningsgrad (evne til at aflønne den indsatte kapital) under de gældende rammebetingelser.

De vigtigste rammebetingelser findes i den danske jordlovgivning, herunder bestemmelser i tilknytning til miljø, samt i EU's fælles landbrugspolitik.

Vækst i planteavlen er begrænset af det areal der er til rådighed. Vækstmulighederne skal derfor findes via dyrkning af mere udbytterige afgrøder, højere priser på afgrøderne og via omkostningsbesparelser.

1.3. Afgrænsning

I delrapporten ses isoleret på, hvad der kan fremme planteproduktionen[1] og afgrødevalget ud fra en driftsøkonomisk synsvinkel, men indenfor gældende lovgivning vedrørende landbrug, miljø, og EU's rammebetingelser. Der er ikke gjort overvejelser om sektorens samfundsøkonomiske betydning, og om ressourcerne kunne udnyttes bedre ved overførsel til andre sektorer.

De forslag til foranstaltninger og initiativer, som er formålet, skal kunne få virkning inden for en mellemlang tidshorisont på 5 til 7 år og skal i store træk ligge inden for de gældende rammebetingelser.

I andre sammenhænge analyseres ændringer i landbrugsloven, ændringer af landbrugspolitikken, miljøregler m.v. Disse rammer ligger i denne sammenhæng fast, om end det er muligt at påpege særligt generende barrierer desangående for planteavlssektorens udvikling og vækst.

Analyserne skal med andre ord især koncentrere sig om de indre forhold i sektoren, herunder en fortsat strukturtilpasning, teknologiudvikling, management og mulighederne for fx via en produktdifferentiering at opnå højere priser.

Forskning og teknologisk udvikling kan give nye muligheder i alle sektorer. Også her må der skelnes, således at eventuelle forslag på dette område skal have en sådan karakter, at effekten vil kunne forventes inden for den skitserede tidshorisont. Det betyder, at en mere grundlæggende forskningsindsats ikke kan være en foranstaltning i denne sammenhæng, om end en sådan forskning kan vise sig meget afgørende på lang sigt.

I kapitel 2 gives en kort gennemgang af sektorens rammebetingelser. I kapitel 3 analyseres produktionen og produktionsstrukturen og forventninger for de kommende år. I kapitel 4 gennemgås bedrifternes indtjenings- og kapitalforhold. Kapitel 5 omhandler en kortlægning

---

[1] I denne delrapport fokuseres der primært på landbrugets salgsafgrøder. Grovfoderproduktionen analyseres i delrapporten Vækst med vilje – vækstskabende initiativer inden for kvægholdet. Frugt og grønt produktionen analyseres i Vækst med vilje – gartneri, FØI rapport nr. 153, 2003.

af barrierer og muligheder for vækst. I kapitel 6 peges på forslag til en række vækstskabende initiativer og foranstaltninger.

Analyserne er baseret på statistiske oplysninger om produktion, struktur og økonomi indenfor planteavl, ligesom der er gjort brug af prognoser, udredninger og forskningsrapporter udarbejdet primært af danske institutioner, rådgivningsvirksomheder og myndigheder.

2. Rammebetingelser for planteavl

Afsætning af korn og andre planteafgrøder

Den danske produktion af korn udgjorde en samlet værdi på 5,6 mia. kr. i 2001. Eksporten af korn er faldet betydeligt indenfor de seneste 10 år, mens der er sket en vækst i eksporten af andre vegetabilske produkter.

Hovedparten (2/3) af den danske produktionen af hvede (ca. 4,7 mio. tons årligt) anvendes til foder og heraf anvendes en væsentlig del direkte på bedriften eller handles gennem grovvaresektoren og forarbejdes til svinefoderblandinger. I henhold til Plantedirektoratet er der ca. 30 foderfabrikker i landet som producerer svinefoder. Den største aftager på grovvaremarkedet er Dansk Landbrugs Grovvareselskab (DLG), som både har lokale lagre og foderfabrikker i det meste af landet.

Tabel 2.1 angiver eksportværdien for en række vigtige planteprodukter og tabel 2.2 viser omsætningen i andelsgrovvaresektoren. Udover andelsgrovvaresektoren er der en række betydelige aktieselskaber som handler med grovvare. Den hidtil vigtigste er Korn og Foderstofkompagniet (KFK) som nu er fusioneret med DLG og Landsforeningen den lokale andel.

Tabel 2.1. Eksportværdi for visse landbrugsafgrøder, 2001

	Mio. kr.
Planteprodukter	
Korn	2027
- heraf	
Hvede	699
Rug	105
Byg	1025
Havre	31
Andre vegetabilske produkter	
Frø til udsæd	736
Kartofler[1)]	232
Sukker[2)]	-
Frø til industribrug[3)]	99
Bælgsæd	122

[1)] Eksportværdi for konsum og læggekartofler, ekskl. kartoffelstivelse.
[2)] Ekskl. Eksport af forarbejdet sukker.
[3)] Ekskl. Eksport af forarbejdet rapsolie.

Kilde: Landbrugsraadet, 2003. Inkl. FEOGA udbetalinger.

Tabel 2.2. Omsætning i andelsgrovvaresektoren, 2001

	Antal med-lemmer	Moderselskabs omsætning, mio. kr.	Koncernomsætning, mio. kr.
Dansk Landbrugs Grovvareselskab	27.400	7.813	11.269
Landsforeningen den lokale andel[1)]	18.000	5.983	5.983
Bornholms Andels Foderstofforretning[2)]	1.032	293	410
Intern omsætning			-180
I alt[3)]		14.089	17.482

[1)] Medlemsforeningernes samlede omsætning.
[2)] BAF er fusioneret med DLG pr. 1/9-2003.
[3)] Hertil var der i 2001 KFK, som efterfølgende er fusioneret med DLG og den lokale andel.

Kilde: Landbrugsraadet, 2003.

Grovvaresektoren eksporterer ca. 1 mio. tons hvede og mellem 0,3 og 0,4 mio. tons anvendes til produktion af dansk produceret hvedemel. Den danske andel af hvedeproduktion til mel og brød har været faldende de senere år og udgør i dag (år 2000) ca. 80 pct.

Tysk og fransk hvede har til dels overtaget noget af markedet på grund af de lavere danske gødningsnormer samt klimaet som vanskeliggør produktion af kvalitetsbrødhvede.

Den anden store afgrøde er vårbyg, som primært anvendes som maltbyg der kan afregnes til en højere pris end standardkorn (Jørgensen 2001). Her i landet er der blandt andet Danish Malting Group, som er tilknyttet Carlsberg, og en række andre aftagere af byg til maltproduktion. Desuden eksporteres byg for ca. 1 mia. kr.

Halm er et væsentligt biprodukt fra kornproduktionen, hvor tidligere handlingsplaner for anvendelse af vedvarende energi har skabt mulighed for anvendelse af halm på kraftvarmeværker og i private halmfyr. I 2001 blev værdien af halm til fyring opgjort til 340 mio. kr. Tabel 2.3 angiver halmudbyttet og anvendelsen i 2001.

Tabel 2.3. Halmudbytte og halmanvendelse

	1998	1999	2000	2001
	---------- Mio. kg ----------			
Halmudbytte, i alt	6.298	5.859	6.100	6.231
Halm, som ikke er bjærget	2.531	2.253	2.400	2.663
Anvendt til foder	1.786	1.597	1.655	1.440
Anvendt til halmfyring	1.028	1.050	1.096	1.025
Andet, strøelse mv.	959	958	949	1.103

Kilde: Danmarks Statistik. 2002.

Landbrugserhvervet har desuden haft en væsentlig produktion og eksport af græsfrø i mange år. De to dominerende græsfrøarter er alm. rajgræs og rødsvingel. Set over en årrække har det været normen, at 2/3 af rajgræs og rødsvingel produktionen eksporteres, hvoraf afregningsværdien til avlerne udgjorde henholdsvis 200 og 160 mio. kr. De senere år er eksporten steget i mængde, men der har været nogen variation i afregningspriserne på bedrifterne. DLF Trifolium er den vigtigste danske aktør i forbindelse med behandling og afsætning af græsfrø. Figur 2.1 angiver udviklingen i eksport for alm. rajgræs og rødsvingel.

Figur 2.1. Rajgræs og rødsvingel, Eksport, 1997-2001

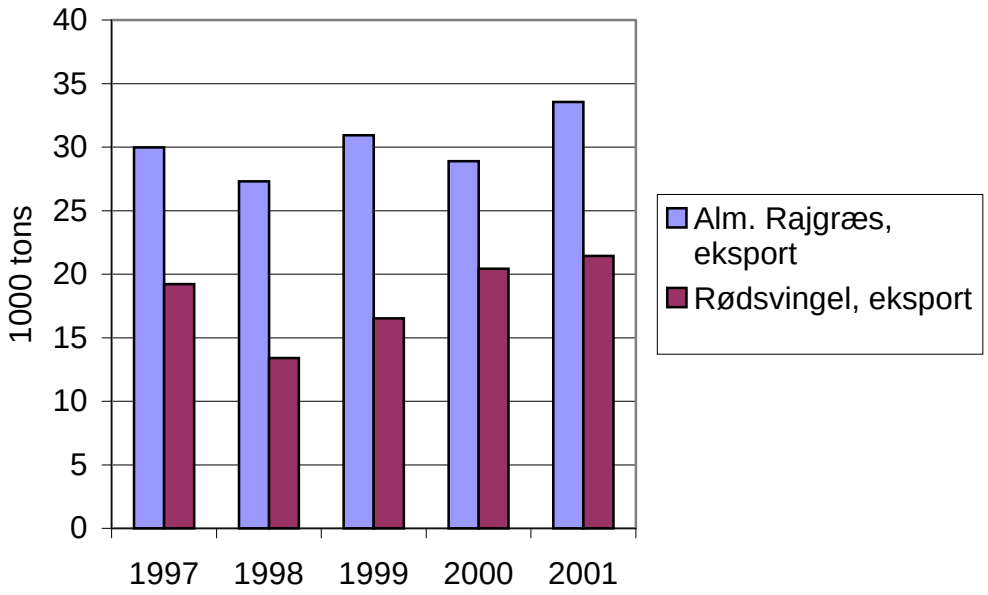

Kilde: Danmarks Statistik, 2002.

For bælgsæd, primært markært, blev omkring halvdelen eksporteret i 2001. Dette er et mindre fald siden 1999. Desuden forarbejder erhvervet en række landbrugsafgrøder som efterfølgende eksporteres. Ved produktion af sukker eksporteres ca. en halv mio. tons færdigt sukker årligt enten som sukker eller i industriprodukter. Dette varetages alene af fødevarekoncernen Danisco A/S med produktionsanlæg på Lolland, Falster og Fyn.

Blandt industriafgrøderne er det raps som udgør hovedparten. Det skønnes at der produceres ca. 160.000 tons rapsolie årligt (1999) på danske oliemøller og hertil produceres omkring den dobbelte mængde rapskage som afsættes til foder (Viden Center for halm og flisfyring, 2001).

Af den danske produktion af kartofler (1.543.000 tons) blev 305.000 tons anvendt til forbrug, 96.000 tons som læggekartofler, 234.000 til foder og 171.000 tons blev eksporteret i 2001. Desuden blev 785.000 tons kartofler forarbejdet til kartoffelmel, som primært eksporteres til papirproduktion, hvoraf en række nordeuropæiske lande aftager hovedparten. Stivelsen forarbejdes af kartoffelmelscentralen (KMC) som har 3 produktionsenheder i Jylland og AKV Langholdt som har ét anlæg i Nordjylland.

EU's markedsordninger

Som udgangspunkt vil rammebetingelserne for landbruget følge EU's markedsordning inklusive agenda 2000 aftalen, frem til 2008. Desuden har EU lagt en budgetramme, hvor landbrugsbudgettet i princippet er fastlagt indtil år 2013 dog korrigeret for inflation. Rammerne dækker også optagelsen af de nye medlemslande og betyder, at eventuelle yderligere omkostninger og initiativer vil indebære reduktioner på andre områder.

EU's markedsordninger påvirker, i forhold til danske afgrøder, produktionen af kornafgrøder, proteinafgrøder, oliefrø, græsfrø samt sukker og stivelseskartofler. Reglerne omfatter, eksportrestitutioner, importafgifter samt i særlige tilfælde intervention i form af opkøb og korn til lagring. Planteavlen er desuden påvirket af braklægningsordningen, som begrænser dyrkningsarealet og udbringningen af kvælstof, herunder husdyrgødning. Et vigtigt element for kornproduktionen har været hektarstøtten som er koblet til landbrugsarealet samt tidligere importafgifter som sikrede stabile kornpriser indenfor EU's grænser. I de senere år er denne indirekte prisstøtte reduceret med henblik på at EU markedet nærmer sig priserne på verdensmarkedet. Dette er i nogen grad kompenseret med højere hektartilskud.

For sukker og stivelseskartofler er produktionen underlagt kvoter og særlige mindstepriser.

EU's landbrugsministre vedtog den 26. juni 2003 en ny landbrugsreform hvis primære sigte er at afkoble støtten fra produktionen. Ved ordningen sker der en række tilpasninger af de gældende markedsordninger.

Hektarstøtten for korn afkobles. Interventionsprisen reduceres ikke, men de månedlige tillæg halveres. Der vil fortsat være krav om 10 pct. af arealet med hovedafgrøderne (korn, oliefrø og proteinafgrøder) braklægges. For planteavlen i øvrigt er der en række særbestemmelser.

En afkobling af afgrødestøtten vil generelt betyde, at der sker forskydninger i arealanvendelsen. Ligesom ændringer i grovfoderproduktionen til kvæg og markedsordningen for græsfrø muligvis vil influere på det generelle afgrødevalg.

Sideløbende med forhandlingerne i EU, som blev afsluttet med reformvedtagelsen den 26. juni 2003, arbejdes der med en international aftale om reducering af landbrugsstøtten i WTO-regi. En WTO aftale vil formentlig indebære en generel rammeaftale om reduktion af eksportstøtten og told på landbrugsvarer samt en reduktion af den interne støtte.

Miljøregler

For planteavlen gælder en række miljøregler som for andre dele af erhvervet. Det vil sige, at produktionen af afgrøder, skal følge kvælstofnormerne for de pågældende afgrøder. Desuden er der krav om en effektiv udnyttelse af kvælstoffen i husdyrgødning og regler om udbringning.

De generelle harmoniregler betyder at der højest udbringes en husdyrgødningsmængde svarende til et bestemt antal DE (dyreenheder) pr. ha. Hertil er en række andre skærpede krav til udbringningen som skal overholdes (LR 2002). Med vandmiljøplan 3, som er under forberedelse, vil der sandsynligvis komme større fokus på fosforanvendelsen og betydningen for miljøet.

I henhold til landbrugsloven stilles krav om, at en del af arealet skal ejes og jo større tilhørende besætning desto større krav. Udover 250 dyreenheder skal hele harmoniarealet ejes. Der er indført regel om, at der ved anskaffelse af separationsanlæg kan ske en nedsættelse af arealkravet.

I lov om jordbrugets anvendelse af gødning og om plantedække gives der mulighed for, at der i bedriftens gødningsregnskab fratrækkes det kvælstof, der er afsat til en registreret virksomhed, biogas- eller forarbejdningsanlæg. Derved kan landmanden i visse tilfælde få nedsat kravet til harmoniareal (og gødningsaftaler). Reglen har især betydning, hvis der via et gødningsbehandlingsanlæg laves fraktioner, der kan omsættes som handelsgødning.

Anvendelsen af pesticider reguleres primært gennem frivillige aftaler om sprøjtning/behandling af de enkelte afgrøder (behandlingsindeks). Desuden blev der pålagt afgif-

ter på pesticider i 1995-1998, som i dag udgør 25 pct. for herbicider og fungicider samt 35 pct. for insekticider (inkl. afgiften).[2]

Landbruget og regeringen har siden Bicheludvalgets arbejde i 1999 tilstræber et måltal for behandlingsindekset på 2,0 for alle afgrøder i hele landet, dog uden brakarealerne. Aftalerne er frivillige, men er i stor udstrækning blevet efterlevet på de enkelte bedrifter. For hovedafgrøderne vinterhvede og vårbyg er normtallet henholdsvis 2,3 og 1,7.

Med den nye pesticidplan 2004-2009 er det målet at reducere normtallet til 1,7 for hele landet.

Landbrugsloven

Landbrugsloven sætter rammerne for den primære drift i landbruget. Det vil sige, krav til uddannelse, dyrkningspligt, bopælspligt, sammenlægning, husdyrhold og arealkrav, afstandskrav, ejerskab, forpagtning og generel drift.

I forbindelse med strukturudviklingen indenfor erhvervet er det primært kravene til sammenlægning samt husdyrhold og arealkrav som sætter en grænse for udviklingen. Der skal således dispenseres hvis dyreholdet overstiger 750 DE. Ved sammenlægning og erhvervelse af ny bedrift er den maksimale arealgrænse på 125 ha, dog med mulighed for dispensation.

Landbrugserhvervet er i hovedtræk karakteriseret ved at være selvejende. Det vil sige at ca. 90 pct. af landbrugsbedrifterne er enkeltmandsvirksomheder. I 1989 blev der med ændringen af landbrugsloven igen skabt mulighed for at andre ejerformer kunne tillades. Dette gælder også aktie- og andelsselskaber. I dag (januar 2002) er der således 1199 aktie og andelsselskaber, hvoraf 546 er enkeltmandsejede, 227 familieselskaber og 426 er selskaber med eksterne investorer uden for familien. Tilsammen udgør disse selskaber ca. 56.000 ha. (Landboforeningerne 2002).

Ifølge landbrugsloven er det tilladt at eje 3 landbrugsejendomme. Dette kan dog overskrides som følge af arv, tidligere erhvervelse eller anden dispensation.

---

[2] Afgiften svaret til 33,33 pct. for herbicider og fungicider samt 53,85 pct. for insekticider (eksklusive afgift). Kilde: Miljøstyrelsen.

Der er samtidig sket en større grad af forpagtning, hvilket betyder at forpagtning i dag udgør 27,1 pct. af det dyrkede areal mod 7 pct. i midten af 60'erne.

Udvalget vedr. forenklinger i jordlovgivningen har i sin betænkning stillet forslag om ændringer af arealgrænserne. Som det vigtigste skal nævnes:

- Ret til fri erhvervelse inden for en arealgrænse på 400 ha uden begrænsning af antal ejendomme eller højest 4 ejendomme uden arealgrænse.
- Ægtefæller kan erhverve en eller flere ejendomme uden der skal medregnes ejendomme som den anden ægtefælle ejer.

- Adgang til at anvende holdingkonstruktioner.

- Samdrift skal kunne ske uden areal-, antals- og afstandsbegrænsning.

- Forpagtning inden for en arealgrænse på 500 ha (uden antalsbegrænsning) eller højest 5 ejendomme (uden arealbegrænsning).

Vedtages disse regler af Folketinget er der tale om væsentlige udvidelser af grænserne for tilpasninger i ejendoms- og bedriftsstrukturen.

3. Produktion og produktionsstruktur

Det samlede opdyrkede landbrugsareal udgjorde ca. 2,7 mio. ha i 2001, hvilket er et mindre fald på ca. 3,4 pct. siden 1991. Hertil driver landbrugsbedrifterne ca. 270.000 ha skov og andre arealer.

Figur 3.1 angiver det dyrkede landbrugsareals anvendelse fra 1991-2001.

Kornafgrøderne er stadig de mest dominerende landbrugsafgrøder, som i 2001 udgjorde 57,4 pct. af det opdyrkede areal, heraf er vinterhvede, vårbyg og til dels vinterbyg de vigtigste afgrøder.

Figur 3.1. Det dyrkede areals anvendelse

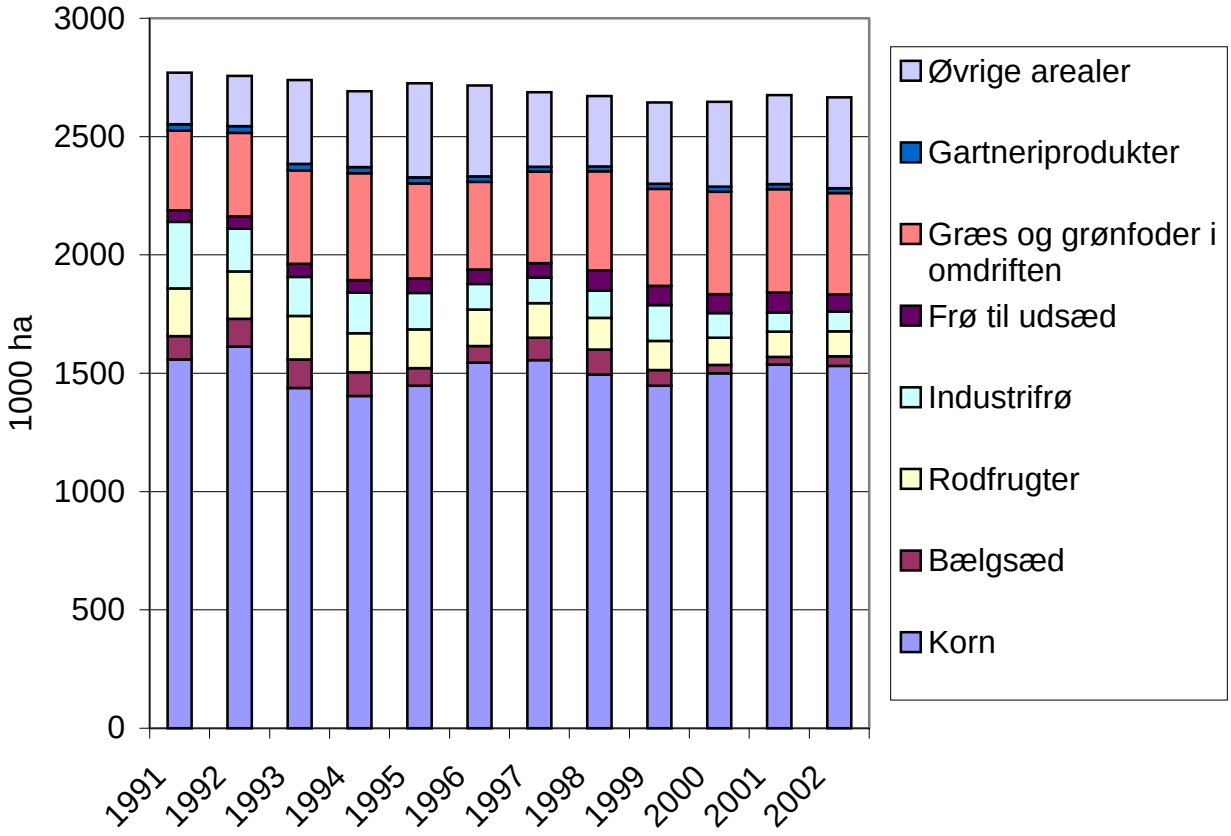

Note: Øvrige arealer: Primært brak,

Kilde: Danmarks Statistik 2003, Landbrug 2002.

Grovfoderproduktionen, som er tæt knyttet til kvægsektoren, udgjorde ca. 23 pct. af arealet. Afgrødefordelingen har været relativ stabil gennem en længere periode dog med en stigning i produktionen af majs til ensilage på bekostning af foderroer. Produktionen af sukkerroer og industrikartofler har også været relativ stabil som følge af kvotereguleringen og faldet i produktionen af rodfrugter kan primært tilskrives en mindre produktion af foderroer.

Produktionen af industrifrø, hvilket overvejende er vinter- og vårraps har været faldende de senere år. Ligeledes har produktionen af bælgsæd, herunder ærter oplevet et fald de seneste 3-4 år.

Afgrødevalget har hidtil været afhængig af flere faktorer. Jordens vandingsevne og bonitet, afgrødens placering i sædskiftet, kvælstofbalancen (harmoniregler) samt forventninger om markedsprisen, og evt. kvoter og støtteordninger for den pågældende afgrøde.

Økolologi

Det autoriserede økologiske landbrugsareal udgjorde 173.497 ha og antallet af bedrifter udgjorde 3.525 i 2001, hvilket svarer til et gennemsnitsareal på 49 ha. Endnu var det alene 132.000 ha som var omlagt i 2001. Den overvejende del af det økologiske areal har været anvendt til produktion af græs og grønfoder (63,1 pct.) til anvendelse i kvægholdet samt korn (28 pct.). Det resterende 5-10 pct. har været anvendt til bælgsæd og braklægning.

I den henseende har den økologiske produktion ikke været orienteret mod egentlig salgsafgrøder med undtagelse af korn og grøntsager (gulerødder, løg m.v.) som i denne sammenhæng er behandlet under gartnerierhvervet.

Geografisk fordeling

Det samlede landbrugsareal er fordelt på ca. 54.000 bedrifter, hvoraf godt 36.000 ligger i Jylland. Det gennemsnitlige arealtilliggende er ca. 51 ha. I Storstrøm og Sønderjyllands amter er arealet over 60 ha, mens det gennemsnitlige areal i hovedstadsregionen (inkl. Frederiksborg amt) ligger på ca. 37 ha.

Figur 3.2 angiver antallet af bedrifter og samlet jordtilliggende fordelt på amter.

Kornafgrøderne er de vigtigste afgrøder i alle regioner, men ellers afhænger afgrødefordelingen af jordbonitet, klima og husdyrkoncentrationen. Selvom de ydre betingelser, i hovedtræk gør, at alle afgrøder principielt kan dyrkes i hele landet, er der alligevel en række ydre omstændigheder som gør, at nogle afgrøder har større udbredelse end andre i bestemte regi-

oner. På Fyn og i Storstrøms amt er der således en betydelig produktion af sukkerroer. Ligesom produktionen af kartofler er koncentreret i Vestsjællands amt samt Ringkøbing og Nordjyllands amter, hvor sidstnævnte har en betydelig kartoffelmelsproduktion. Dyrkning af raps er mest udbredt omkring Århus, Viborg og i Nordjylland, hvor produktionen primært afsættes på nærliggende oliemøller.

Græs og grønfoderproduktionen er betinget af kvægholdet, som er koncentreret i en række syd og vestjyske regioner.

Figur 3.2. Antal bedrifter og samlet jordtilliggende fordelt på amter, 2001

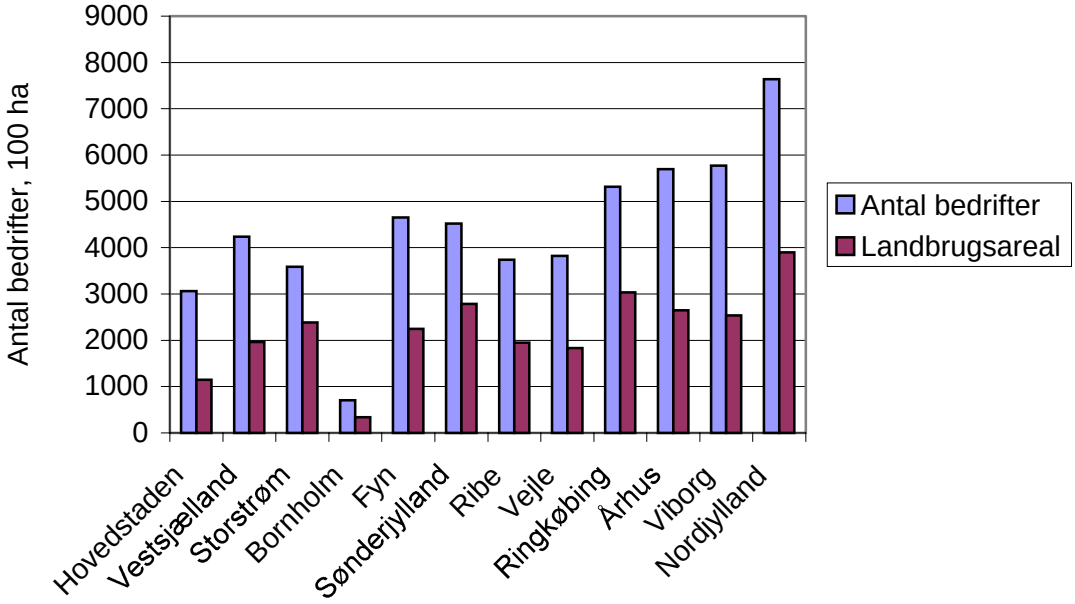

Kilde: Danmarks Statistik 2002, Landbrug 2001.

Produktion og arbejdsindsats

I landbruget skelnes der mellem heltidsbedrifter og deltidsbedrifter. Langt den overvejende del af landbrugets arealtilliggende (74 pct.) er fordelt på (fuldtidsbedrifterne) med over 50 ha selvom disse bedrifter alene udgør 33 pct. af det samlede antal bedrifter.

De mindste bedrifter på under 20 ha udgør næsten 40 pct. af det samlede antal bedrifter men alene 8 pct. af det samlede areal. Figur 3.3 viser fordelingen af areal og antal bedrifter afhængig af bedriftsstørrelsen.

Figur 3.3. Bedrifter fordelt efter størrelse og areal, 2001

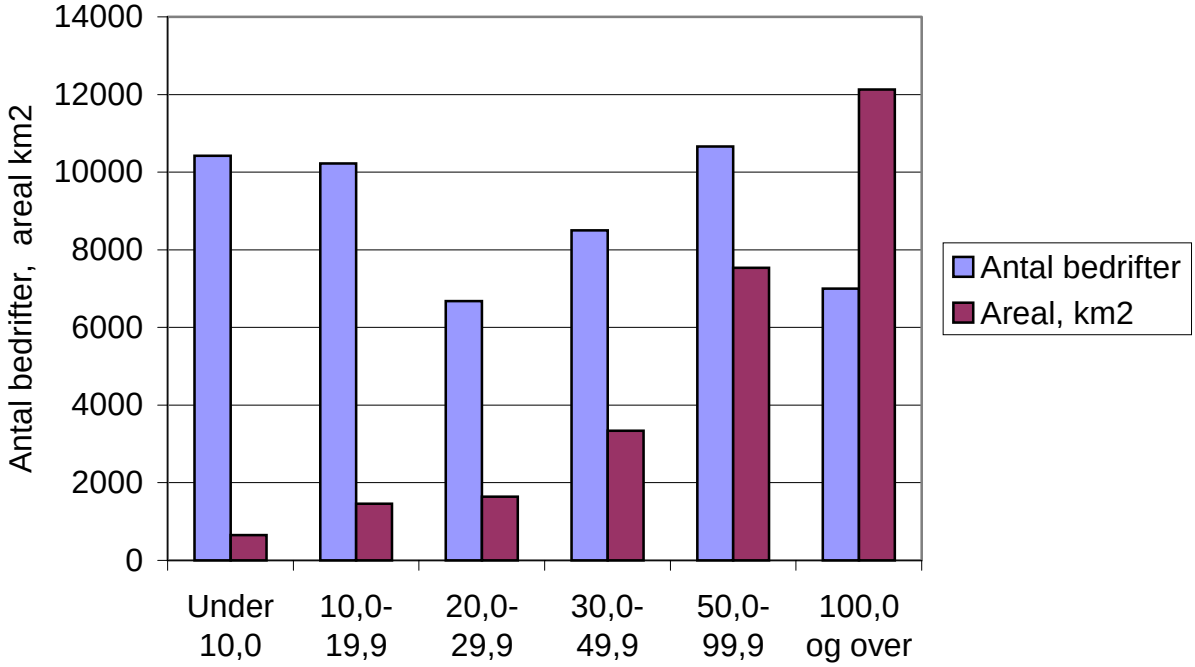

Kilde: Danmarks Statistik 2002, Landbrug 2001.

Arbejdsproduktiviteten har generelt været stigende de senere år. Selvom stigningen i høstudbyttet har været beskedent for de fleste kornafgrøder, bl.a. grundet vejrforhold og reduktion i tilførslen af pesticider og næringsstoffer, har arbejdsproduktiviteten været stigende på grund af et mindre timeforbrug i marken. Dette har været særlig kendetegnende for sukkerroeproduktionen.

Total faktorproduktiviteten har formentlig været endnu højere set i relation til de senere års regulerende forbrug af kvælstof samt et lavere behandlingsindeks med pesticider.

Figur 3.4 og figur 3.5 illustrerer udviklingen i høstudbyttet og arbejdsproduktiviteten for en række udvalgte afgrøder.

Ellers er det kendetegnende for dansk planteavl, at vækstperioden er kort og begrænset til én høstperiode om året. Dermed er omsætningshastigheden lav i forhold til syden, hvor især landmænd i de tropiske lande har mulighed for at høste samme afgrøde flere gange årligt. Omsætningshastighed er tilsvarende lav i forhold til den animalske produktion, hvor fx bedrifter med sohold producerer 2-3 kuld grise om året ligesom mælk og æg produceres dagligt.

Figur 3.4. Høstudbytte (1992-2001), hkg. pr. ha

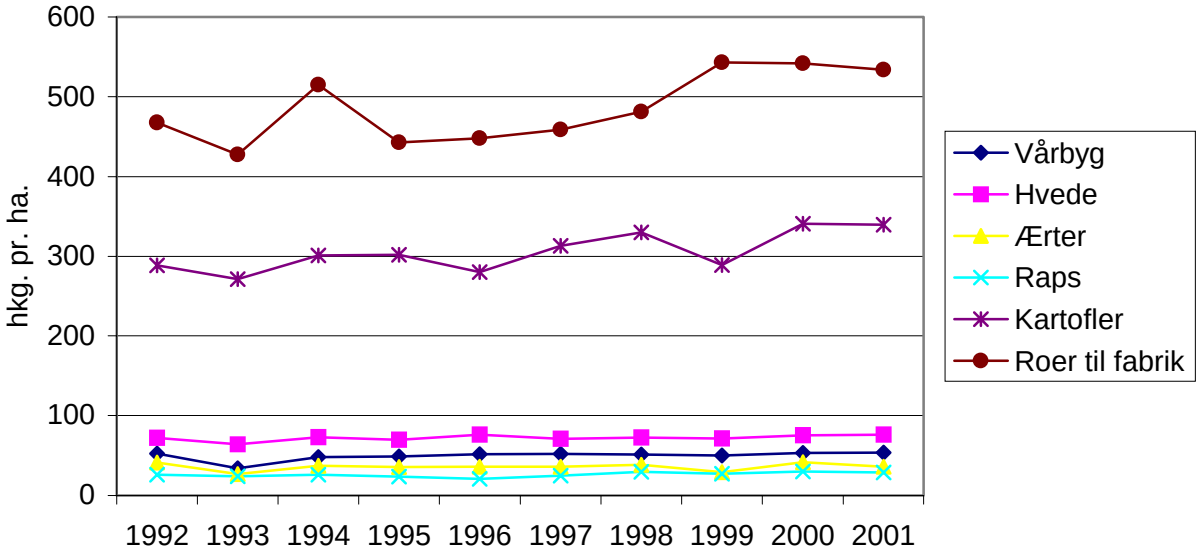

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut, serie B (flere årgange).

Figur 3.5. Arbejdsproduktivitet, hkg pr. arbejdstime

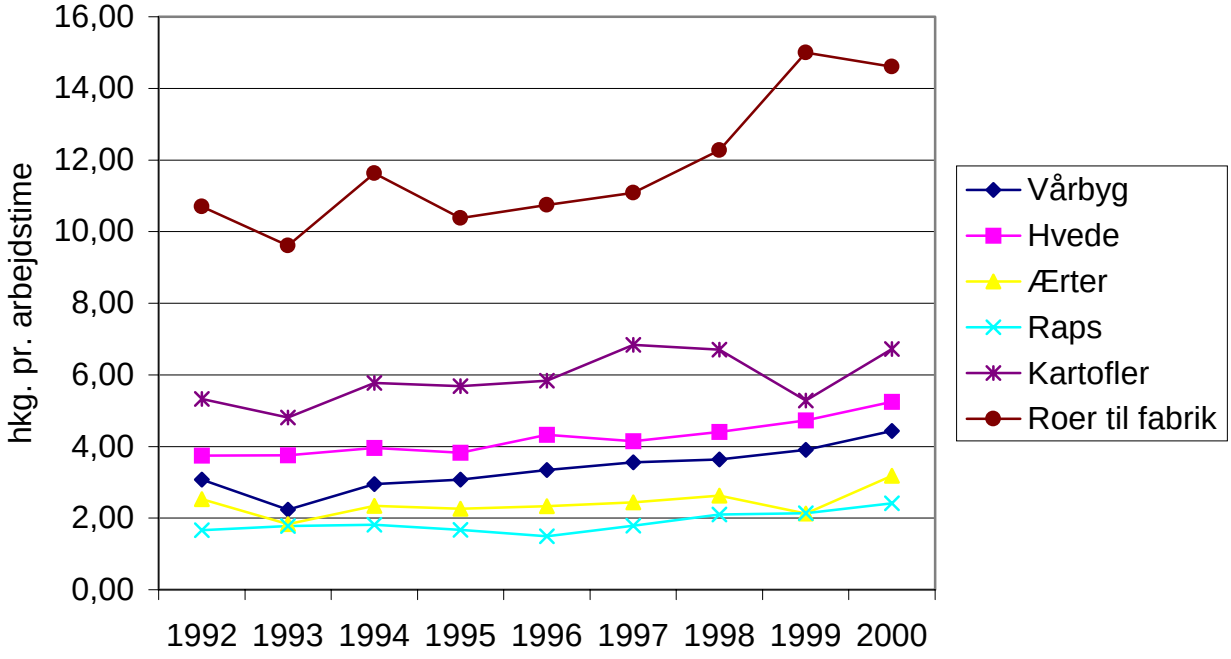

Kilde: Egne beregninger og Fødevareøkonomisk Institut, serie B (flere årgange).

Planteavlsproduktionen i 2010

Landboforeninger foretog i 2002 en beskrivelse af udviklingen for landbruget frem til år 2010. Fremskrivningen bygger på 3 scenarier: Et basis scenario samt tre alternative scenarier som beskriver udviklingen hvis (1) mulighederne for strukturtilpasning begrænses, (2) hvis der lægges yderligere restriktioner på anvendelsen af landbrugsjord og (3) hvis landbrugsstøtten ophæves.

Basisscenariet

I det følgende opsummeres fremskrivningen og konklusionerne fra basisscenariet, som viser en sandsynlig udvikling for landbrugserhvervet i de kommende år.

Det forventes, at efterspørgslen efter husdyrprodukter stiger, at efterspørgslen generelt falder som følge af lavere befolkningstilvækst sammenlignet med de foregående år. Samtidig vil der være begrænsede muligheder for at udvide de dyrkede arealer og stigningen i hektarudbytterne vil være faldende.

I basisscenariet bygger fremskrivningen på kendt teknologi og verdensmarkedet for fødevarer vil i højere grad blive uafhængigt af politiske indgreb og støtteordninger.

I nærværende scenario forudsættes det, at agenda 2000 fortsætter indenfor de rammer som tidligere er beskrevet. Den i mellemtiden nye vedtagelse af EU-landbrugsreformen vil formentlig ikke ændre væsentligt på disse forudsætninger. Ligeledes er der ikke taget højde for betydning af EU's vandrammedirektiv. Det antages dog at prognosen stadig giver et generelt billede af et forventet udviklingsforløb for planteavlen.

Det forventes, at det samlede landbrugsareal reduceres fra 2,6 mio. ha i 2000 til 2,5 mio. ha i 2010, hvilket inkluderer vådområder. Generelt vil arealet med både salgsafgrøder og grovfoder falde, men afgrødefordelingen for salgsafgrøderne vil ikke ændre sig af betydning.

Foderroeproduktionen vil blive erstattet af majs og det forventes at arealet med helsæd halveres. Dette følger den tendens, vi har oplevet de senere år på grovfoderområdet.

Strukturudviklingen vil gå i retning af større men færre bedrifter. Det skønnes at antallet af landbrugsbedrifter vil falde fra 54.500 i år 2000 til 38.500 i 2010 og dermed stiger det gennemsnitlige areal fra 49 ha til 65 ha i samme periode. Generelt vil antallet af bedrifter med over 100 ha forøges, mens bedrifter med under 100 ha vil blive færre. Antallet af bedrifter med over 150 ha forventes at stige med 46 pct.

Tabel 3.1. Antal jordbrugsbedrifter fordelt på størrelsesgrupper 1990-2010

	1990	2000	2010
Under 10,0 ha	14.400	10.200	7.000
10,0-49,9 ha	48.900	26.700	14.900
50,0-99,9 ha	12.300	10.900	8.500
100,0-149,9 ha	2.400	3.900	4.000
Over 150,0 ha	1.300	2.800	4.100
Antal bedrifter[1)], i alt	79.300	54.500	38.500
- Heraf landbrugsbedrifter	76.300	52.200	37.000
- Deltidsbedrifter	41.000	30.700	23.500
- Heltidsbedrifter	35.200	21.500	13.500
- Heraf heltidsplanteavl	7.500	4.800	2.750
Jordbrugsareal, 1000 ha	2.788	2.647	2.491
Gns. bedriftsstørrelse.	35,1	48,5	64,7

[1)] Inkl. gartneribedrifter.

Kilde: Landboforeningerne, 2002. Dansk landbrug 2010 – udviklingsscenarier.

Tabel 3.2 viser en prognose for udviklingen i det dyrkede areal fordelt på de enkelte afgrøder.

I prognosen forventes det, at græs og kløver reduceres ligesom foderroer forventes erstattet af majs. Ellers er der en forventning om, at det dyrkede areal relativt set vil fortsætte med samme afgrøder i de kommende år.

Tabel 3.2. Udvikling i det dyrkede areal, 1000 ha

	1990	2000	2010
Korn	1.567	1.500	1.448
- heraf vinterhvede	522	611	590
- heraf vårbyg	762	587	567
Raps	270	99	96
Markærter	114	36	35
Rodfrugter	208	115	95
- Heraf kartofler	40	39	38
- Fabriksroer	66	59	57
- Foderroer	101	18	0
Frø til udsæd	52	79	76
Græs og grønfoder i omdrift	326	433	369
- Heraf græs og kløver	249	247	177
- Majs	19	61	127
- Helsæd	48	119	59
Græs udenfor omdrift	217	166	167
Brak	4	192	185
Samlet dyrket areal	2.788	2.647	2.491

Kilde: Landboforeningerne, 2002. Dansk landbrug 2010 – udviklingsscenarier.

4. Indtjenings- og kapitalforhold

Sektorregnskab

I tabel 4.1 er vist et sektorregnskab for planteproduktionen. Udfra sektorregnskabet er det vanskeligt at pege på en entydig trend indenfor planteavlssektoren. Med undtagelse af 1997 og 1998 er produktionsværdien i hovedtræk steget de senere år, hvilket skyldes en kombination af svagt stigende udbytter og teknologisk udvikling. Ellers er produktionsværdien i høj grad betinget af det opdyrkede areals anvendelse (se figur 3.1) og til dels braklægningsandelen. I 1999 var det opdyrkede landbrugsareal på det laveste niveau set over en 10 årig periode. Efterfølgende har det været svagt stigende fra 2000-2001.

Tabel 4.1. Sektorregnskab, planteproduktion, 1997-2001

Mio. kr.	1997	1998	1999	2000	2001
Produktionsværdi	**17.570**	**16.454**	**16.084**	**16.387**	**17.112**
- heraf byg	5.564	4.774	5.051	5.479	5.742
- heraf hvede	6.310	5.858	5.443	5.668	6.018
- heraf rug, triticale, havre og andet korn	945	1.079	844	1.042	1.208
- heraf raps	873	1.017	1.076	763	601
- heraf bælgsæd	693	672	379	255	226
- heraf kartofler	904	867	944	871	975
- heraf sukkerroer	1.288	1.164	1.126	1.177	1.132
- heraf frø	561	596	667	649	682
- heraf konservesærter	26	33	36	30	28
- heraf brak	405	394	517	451	501
Udsæd	899	889	874	848	882
Kunstgødning	1.239	1.076	908	831	1.108
Husdyrgødning	788	801	722	730	994
Kemikalier	1.011	1.096	1.064	986	1.014
Energi	422	347	392	536	524
Maskinstation	962	949	935	909	1.013
Andre planteproduktionsomkostninger	207	280	272	227	281
Vedligeholdelse	1.427	1.213	1.272	1.286	1.321
Andre omkostninger	865	827	825	819	869
Varer og tjenester	**7.819**	**7.478**	**7.264**	**7.172**	**8.006**
Skatter og afgifter	549	580	539	580	771
Bruttofaktorindkomst	**9.202**	**8.397**	**8.282**	**8.636**	**8.337**
Afskrivninger	2.359	2.360	2.320	2.244	2.438
Nettofaktorindkomst	**6.842**	**6.035**	**5.961**	**6.391**	**5.897**
Lønnet arbejdskraft	1.029	933	1.115	951	1.025
Nettorestindkomst	**5.813**	**5.102**	**4.847**	**5.440**	**4.872**
Beskæftigelse, årsværk	19.781	18.440	17.520	16.492	16.607
Beskæftigelse, årsværk, brugerfamilie	13.804	13.063	11.506	11.513	11.394

1 årsværk = 1.665 timer.

For nogle afgrøder er planteværns- og gødningsforbruget faldet, mens der for andre har afgrøder har været svagt stigende udgifter. Bruttoværdien for ærter, raps og til dels sukker har været faldende de senere år, mens produktionsværdien for nogle kornafgrøder har været stigende, blandt andet vårbyg. Samlet set er der sket en stigning i arbejdsproduktiviteten hvilket har resulteret i et fald i den samlede beskæftigelse fra 19.679 årsværk i 1997 til 16.395 årsværk i 2001.

Markedspriser og EU-tilskud

Prisen på kornafgrøder har ligget nogenlunde konstant på ca. 80 øre pr. kg de seneste år. Tidligere har prisen ligget væsentlig over dette niveau, men i takt med en gradvis liberalisering af EU's fælles landbrugspolitik har priserne nærmet sig verdensmarkedsprisen. Tilsvarende har EU's hektartilskud i nogen grad kompenseret for de faldende priser.

Derimod er EU hektarstøtten til raps og ærter reduceret betydeligt i de senere år (se figur 4.3), hvilket samtidig har påvirket priserne markant.

Prisen på sukkerroer har ligget meget konstant, hvilket relaterer sig til EU-mindstepriserne. Det samme gælder for fabrikskartoflerne, hvorimod produktionen og priserne på spisekartofler er meget følsom overfor markedsudbuddet.

Figur 4.1. Produktpriser, planteproduktion

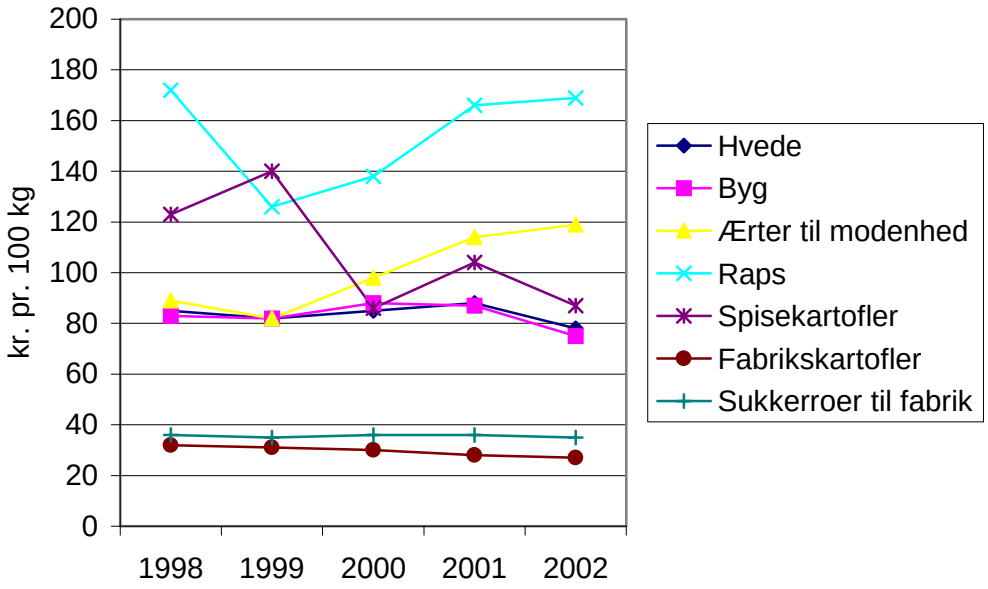

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut, Jordbrugets prisforhold, serie C, s 18.

Priserne for græsfrø og udbytteværdien pr. ha har sammenholdt med kornafgrøderne været markant højere. Den danske græsfrø-branche har formået at skabe en betydelig markedsandel på verdensmarkedet med relativt høje produktpriser. For græsfrø og kløverfrø ydes samtidig en prisstøtte.

Figur 4.2. Produktpriser, frøafgrøder,

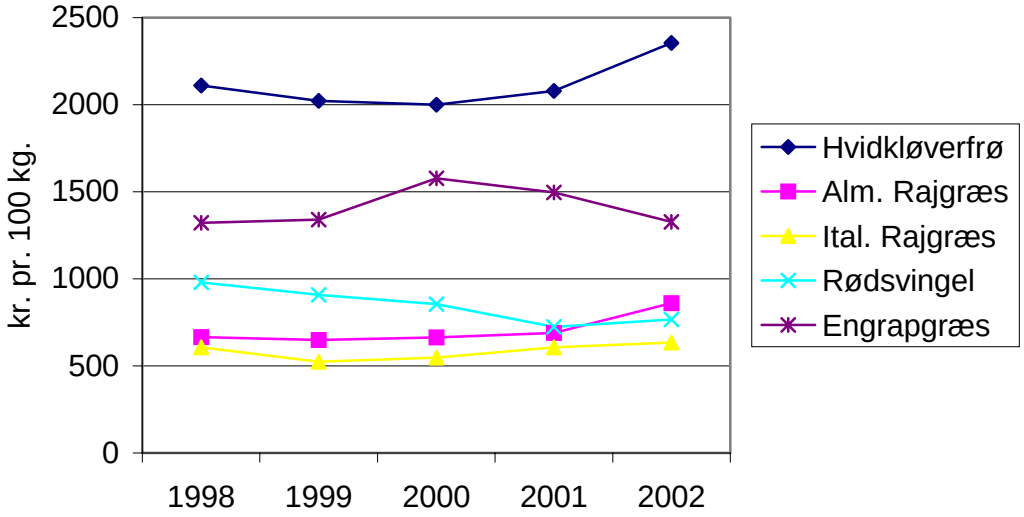

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut, Jordbrugets prisforhold, serie C, s 18.
Note: inkl. prisstøtte

Figur 4.3. EU-priser, hektar tilskud til planteproduktion

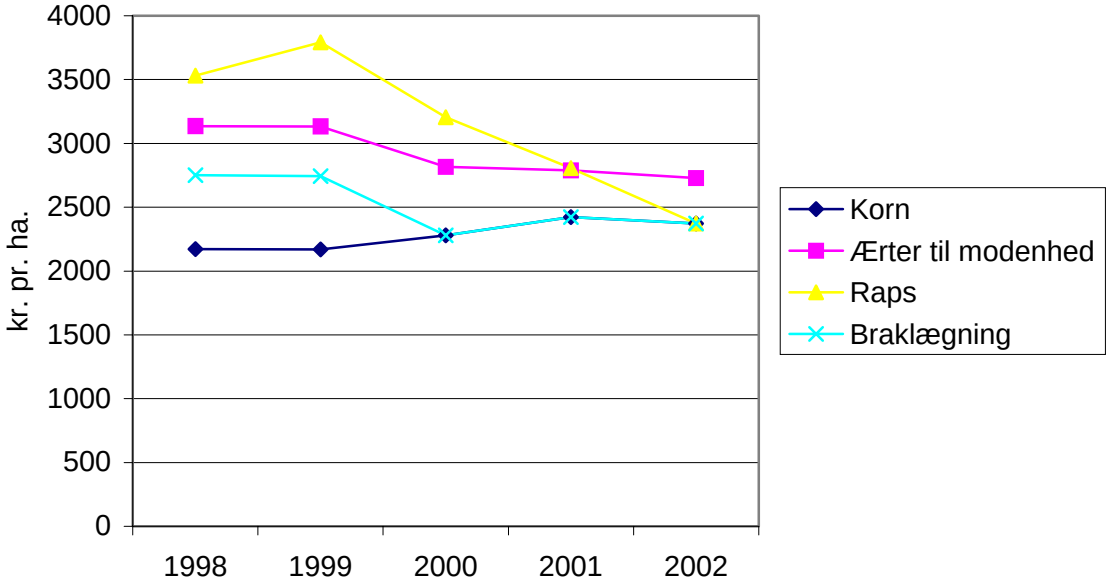

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut, Jordbrugets prisforhold, serie C, s 27.

Lønningsevne, produktionsværdi og omkostninger

Lønningsevnen for kornafgrøderne, raps og ærter har generelt ligget under 100 kr./time de senere år, mens lønningsevnen for nogle specialafgrøder som, sukkerroer, kartofler og græsfrø har ligget på over 100 kr. pr. time.

Lønningsevnen for græsfrø og til dels kløverfrø varierer betydeligt afhængig af sort og vejrforhold. Nogle år kan produktionen være meget lukrativ, mens dyrkningen kan slå fejl med lave udbytter i andre år. Idet Danmark har en væsentlig andel af produktionen på verdensmarkedet vil det danske udbud dog ofte slå igennem på markedspriserne.

Lønningsevnen for sukkerroer har generelt været høj gennem en årrække. Dette skyldes dels markedsordningen med interventionspriser og kvoteregulering. Samtidig sætter kvoteordningen også en begrænsning på vækstmulighederne for produktionen af sukkerroer. Tilsvarende er der mindstepriser og kvoteregulering for stivelseskartofler. Derimod er produktionen af spisekartofler og læggekartofler ikke underlagt kvoter, hvilket betyder at priserne for kartofler kan svinge betydeligt fra år til år. I årene 1999-2001 har produktionen af kartofler været meget lønsom.

Lønningsevnen for salgsafgrøderne, som er defineret som nettooverskud plus værdien af arbejdsindsats, er angivet i figur 4.4.

Figur 4.4. Lønningsevne for salgsafgrøder, konventionelle bedrifter

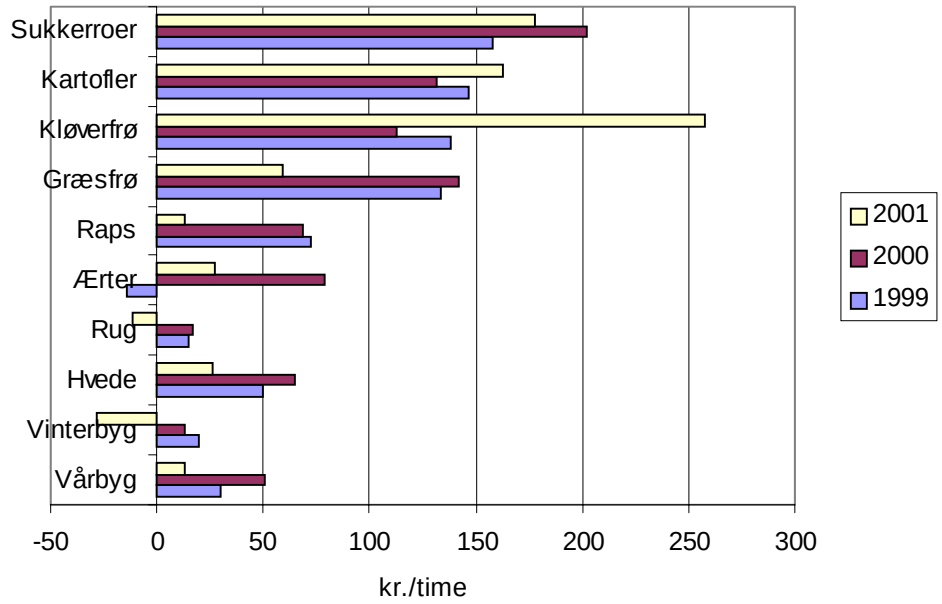

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut (flere årgange).

Tabel 4.2 viser produktionsværdi og omkostninger pr. hektar for henholdsvis korn, ærter, raps og brak og tabel 4.3 viser tilsvarende værdierne for græsfrø, kløver, kartofler og sukkeroer.

Generelt set har de lave priser bevirket at udbyttet ikke har kunnet opveje driftsomkostningerne for de fleste kornafgrøder. Specielt rug og vinterbyg som traditionelt dyrkes i begrænset omfang viser en lav lønsomhed.

Priserne og udbyttet for højværdiafgrøderne, kartofler og sukkerroer samt græsfrø og kløver har generelt været gode, men for sukkerroer og kartofler er der et tilsvarende meget højt forbrug af indsatsfaktorer. For kartofler er det udsæden, gødning og planteværnsmidlerne som udgør en væsentlig del af driftsomkostningerne, mens det for sukker primært er kemikalier og udsæd. Begge produktioner er således meget indsatstunge i forhold til arealbehovet. Kløver- og frøgræsproduktionen er begge risikofyldte afgrøder som i nogle år kan være meget lukrative. Indsatsniveauet er typisk som for kornafgrøderne, men priserne og udbytterne kan variere betydeligt fra år til år.

Tabel 4.2. Produktionsværdi og omkostninger, Korn, ærter, raps og brak, 2001

	Vårbyg	Vinterbyg	Hvede	Rug	Ærter	Raps	Brak
PRODUKTIONSVÆRDI	---------- Kr. pr. ha ----------						
Produktionsværdi, i alt	**7.703**	**7.879**	**9.499**	**7.143**	**6.957**	**7.504**	**2.445**
Hovedprodukt, planteprod.	4.809	4.960	6.460	4.157	4.190	4.664	-
Biprodukt, planteprod.	449	464	583	533	-	-	-
Tilskud i alt	2.445	2.455	2.456	2.453	2.767	2.840	2.445
OMKOSTNINGER							
Omkostninger I	**2.826**	**3.160**	**3.382**	**2.811**	**2.501**	**3.183**	**262**
Udsæd	429	409	389	429	589	290	76
Kunstgødning	593	528	640	546	292	650	-
Husdyrgødning	518	723	583	517	321	712	-
Kemikalier	359	490	672	399	495	556	-
Energi	231	262	289	205	242	219	25
Maskinstation	459	555	532	533	332	564	135
Andre planteprod. omk.	140	150	144	129	161	139	24
Rentebelastning, beholdninger	97	43	133	53	69	53	2
Dækningsbidrag I	**4.877**	**4.719**	**6.117**	**4.332**	**4.456**	**4.321**	**2.183**
Omkostninger II	**2.901**	**3.310**	**3.724**	**2.906**	**3.093**	**2.905**	**428**
Arbejdsindsats	1.531	1.737	1.806	1.607	1.669	1.611	250
Vedligeholdelse, inventar	391	521	567	389	390	379	57
Afskrivning, inventar	787	830	1.103	731	831	729	97
Rentebelastning, inventar	192	222	248	179	203	186	24
Dækningsbidrag II	**1.976**	**1.409**	**2.393**	**1.426**	**1.363**	**1.416**	**1.755**
Omkostninger III	**3.344**	**3.542**	**3.821**	**3.169**	**2.678**	**2.857**	**2.197**
Skatter og afgifter	353	376	412	319	342	377	331
Forsikringer	138	151	159	123	134	112	21
Diverse omkostninger	284	247	269	272	304	234	198
Vedl. og afskr., bygninger	432	435	471	384	210	194	58
Vedl. og afskr., grundforbedr.	108	107	126	117	120	126	120
Rentebelastning, bygninger	677	687	790	616	265	270	57
Rentebelastning, jord	1.352	1.540	1.594	1.337	1.303	1.546	1.412
Omkostninger, i alt	**9.073**	**10.013**	**10.925**	**8.889**	**8.271**	**8.946**	**2.887**
Nettooverskud	**-1.368**	**-2133**	**-1.428**	**-1.743**	**-1.315**	**-1.441**	**-442**
Lønningsevne	**163**	**-396**	**378**	**-136**	**354**	**170**	**-192**
Lønningsevne, kr/time	**13**	**-28**	**26**	**-11**	**27**	**13**	**-96**

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut 2003, serie B.

Tabel 4.3. Produktionsværdi og omkostninger, frø, kartofler og sukkerroer, 2001

	Græsfrø	Kløverfrø	Kartofler	Sukkerroer til fabrik
PRODUKTIONSVÆRDI	---------- kr. pr. ha. ----------			
Produktionsværdi, i alt	**7.730**	**10.694**	**25.596**	**20.063**
Hovedprodukt, planteprod.	4.829	8.297	25.544	19.631
Biprodukt, planteprod.	110	-	-	395
Tilskud i alt	2.791	2.397	52	37
OMKOSTNINGER				
Omkostninger I	**2.185**	**2.111**	**9.702**	**5.737**
Udsæd	246	251	2.519	1.113
Kunstgødning	580	264	1.504	705
Husdyrgødning	76	107	381	657
Kemikalier	457	566	1.740	1.643
Energi	283	245	1.100	533
Maskinstation	370	457	1.699	844
Andre planteprod. omk.	135	190	485	229
Rentebelastning, beholdninger	38	31	274	13
Dækningsbidrag I	**5.545**	**8.583**	**15.894**	**14.326**
Omkostninger II	**3.268**	**3.308**	**10.545**	**7.816**
Arbejdsindsats	1.789	1.856	6.195	4.533
Vedligeholdelse, inventar	461	545	1.548	1.286
Afskrivning, inventar	819	729	2.311	1.663
Rentebelastning, inventar	199	178	491	334
Dækningsbidrag II	**2.277**	**5.275**	**5.349**	**6.510**
Omkostninger III	**3.237**	**3.412**	**3.463**	**4.545**
Skatter og afgifter	451	542	393	538
Forsikringer	134	169	243	265
Diverse omkostninger	315	404	675	756
Vedl. og afskr., bygninger	240	277	277	417
Vedl. og afskr., grundforbedr.	113	101	169	98
Rentebelastning, bygninger	291	284	432	696
Rentebelastning, jord	1.692	1.635	1.272	1.774
Omkostninger, i alt	**8.688**	**8.831**	**23.711**	**18.098**
Nettooverskud	**-960**	**1.863**	**1.886**	**1965**
Lønningsevne	**829**	**3.719**	**8.081**	**6.498**
Lønningsevne, kr./time	**59**	**258**	**163**	**178**

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut 2003, serie B. nr. 86.

Spredning i driftsresultat

Tabel 4.4 viser driftsresultatet opdelt efter størrelser i 2002. Opgørelsen bygger på beregninger foretaget af Økonomigruppen ved Landscentret, Dansk landbrugsrådgivning. I denne opgørelse er udbytte og omkostninger opgjort pr. ha. med henblik på at sammenligne resultatet mellem de forskellige størrelsesgrupper.

Tabel 4.4. Resultater for heltidsbedrifter, planteavl opdelt i størrelsesgrupper, 2002

Antal ha	Alle brug	Under 80	80-120	120-160	160-200	over 200
Ha, i alt	138	60,6	97,9	141	175,5	276,4
	---------- kr. pr. ha ----------					
Bruttoudbytte	13.471	17.508	12.860	12.135	11.162	14.096
Dækningsbidrag	9.341	10.957	8.733	8.504	7.989	10.058
Lønomkostninger	754	792	552	560	501	1035
Maskinstation	413	677	419	340	308	394
Driftsmæssige afskrivninger	1.630	1.914	1.593	1.404	1.687	1.668
Andre kapacitetsomkostninger	2.688	3.548	2.656	2.440	2.365	2.706
Driftsresultat før renter	3.848	4.026	3.524	3.766	3.128	4.255
Finansieringsomkostninger	3.058	3.234	2.840	3.057	2.718	3.256
Driftsresultat	790	776	695	702	410	999
	---------- 1.000 kr. pr bedrift ----------					
Aktiver i alt	12.809	7.064	9.507	12.232	15.633	24.279
Gældsprocent	50	49	45	52	46	56
Brugers alder	50	51	50	50	49	49

Kilde: Egne beregninger og data fra Landscentret, Produktionsøkonomigruppen, planteavl. 2003.

Opgørelsen omfatter ca. 4.000 bedrifter fordelt på 5 størrelsesgrupper.

Analysen viser, at heltidsplanteavlsbedrifter med over 200 ha udviser bedre driftsresultat end de mindre størrelsesgrupper. Dette til trods for at denne gruppe har meget høje lønomkostninger sammenholdt med de andre grupper.

Gruppen på 160-200 ha viser det dårligste driftsresultat pr. ha, hvilket måske hænger sammen med en lille andel af højværdiafgrøder (10 pct.) og færre arealer som kan vandes. Ellers er andelen af lerjord ikke væsentlig forskellig mellem de enkelte størrelsesgrupper.

Det er ellers bemærkelsesværdigt, at den mindste størrelsesgruppe med bedrifter på mindre end 80 ha har relativt høje dækningsbidrag og kapacitetsomkostninger. Dette hænger til dels sammen med en højere andel af højværdiafgrøder som udgør 21 pct. mod 15 pct. for alle grupperne.

Investeringer og kapitalforhold

Tabel 4.5 viser den gennemsnitlige udvikling i driftsresultat, investering og finansiering på heltidsplanteavlsbedrifterne.

Tabel 4.5. Resultat, investeringer og finansiering, planteavl, heltidsbedrifter

	1997	1998	1999	2000	2001
Antal bedrifter	5.133	4.750	4.345	4.811	4.571
RESSOURCER	---------- pr. bedrift. ----------				
Landbrugsareal, ha, primo	117	126	130	122	133
Dyreenheder	23	25	28	38	40
Arbejdsindsats, timer	2.905	2.902	3.052	3.065	3.179
Landbrugsaktiver, primo, 1.000 kr.	6.008	7.033	7.952	8.243	9.704
RESULTATOPGØRELSE, LANDBRUG	----------1000 kr. pr. bedrift.----------				
Bruttoudbytte	**1.385**	**1.406**	**1.507**	**1.621**	**1.886**
Planteproduktion	795	783	793	795	917
Kvæg	45	61	69	131	87
Svin	179	135	170	236	365
Andre husdyr m.v.	115	141	167	160	170
Tilskud i alt	251	285	309	299	347
Driftsomkostninger	**933**	**983**	**1.095**	**1.112**	**1.310**
Udsæd, foderstof, vedligehold m.v.	484	493	541	576	680
Maskinstation og andre tjenesteydelser	145	165	187	183	212
Afskrivninger i alt	178	196	215	208	249
Lønnet arbejdskraft	94	92	119	109	117
Ejendomsskatter	33	37	34	36	52
Driftsresultat før renter	**452**	**423**	**412**	**509**	**576**
Nettorenteudgift, landbrug	**298**	**310**	**330**	**341**	**400**
Driftsresultat	**154**	**114**	**82**	**168**	**176**
Lønningsevne. kr. pr. time	**89**	**66**	**54**	**77**	**74**
Konsolidering, løbende opsparing[1)]	**13,1**	**-5**	**-52,3**	**47,6**	**24,4**
INVESTERING OG FINANSIERING					
Investeringer	**466**	**644**	**566**	**768**	**807**
Heraf investeringer i bedriftens landbrugsaktiver	**307**	**295**	**349**	**555**	**619**
Nettokøb af jord og bygninger m.v.	121	78	123	269	257
Mælkekvote	-6	-4	-9	-6	-7
Kvægstalde	7	3	2	3	2
Svinestalde	38	39	8	12	47
Fjerkræstalde, lagerbygninger m.v	22	30	46	34	91
Husdyr og lagerbeholdninger	-17	-4	-7	81	47
Inventar	141	153	186	160	182
Egenfinansiering	**250**	**273**	**254**	**351**	**361**
Fremmedfinansiering	**216**	**371**	**312**	**417**	**446**
BALANCE, ULTIMO					
Aktiver i selveje	8.543	9.839	11.479	11.458	13.731
Gæld	4.356	4.980	5.582	5.525	6.309
Egenkapital, ultimo	**4.187**	**4.859**	**5.897**	**5.933**	**7.422**
Gældsprocent	**51,0**	**50,6**	**48,6**	**48,2**	**45,9**

[1)] Inkl. lønindkomst uden for landbruget.

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut, Landbrugsregnskabsstatistik 2001.

Bruttoudbyttet steg med 36 pct. fra. 1997-2001, hvilket skyldes en kombination af større udbytter i planteproduktionen og supplerende indtægter fra primært svineholdet. De årlige tilskud steg samtidig med 38 pct. fra 1997-2001.

Stigningen i bruttoudbyttet opvejes af stigende driftsomkostninger som steg med 40 pct. i samme periode, hvilket indebærer at lønningsevnen har været forholdsvis stabil set over en 5-årig periode.

Hvis der samtidig tages højde for almindeligt privatforbrug og lønindkomst udenfor erhvervet har der alene været plads til en beskeden konsolidering.

Opgørelsen viser, at bedrifterne i stigende grad har lånefinansieret investeringerne.

På trods af en beskeden konsolidering, endda negativ i nogen år, har de fleste planteavlere alligevel formået at forøge egenkapitalen betragteligt. Dette skyldes betydelige kapitalgevinster i form af højere jordpriser. Set over en 5-årig periode er egenkapitalen steget med 77 pct.

5. Kortlægning af barrierer og muligheder for vækst i planteavlen

På baggrund af de hidtidige analyser suppleret med informationer fra andre udredninger og forskningsprojekter samt almindeligt kendskab til planteproduktionen, skal i dette afsnit beskrive centrale vækstbarrierer og vækstmuligheder for den del af planteavlen, der vedrører kornproduktion, frø, raps, ærter, sukkerroer og kartofler. Frilandsproduktionen af grøntsager er tidligere omtalt i FØI rapport nr. 153, Vækst med vilje – gartneri og grovfoderproduktionen er omtalt i baggrundsrapport om mælke- og oksekødproduktion.

Med vækst menes i denne sammenhæng vækst i sektorens samlede produktionsværdi, men også muligheden for at tilpasse og udvikle de enkelte bedrifter, så aflønning af arbejdskraft og kapital kan ligge på et konkurrencedygtigt niveau. Det vil sige, at opnå større indtægter samtidig med at omkostningerne minimeres. En vigtig del af omkostningsminimeringen vil være mulighederne for rationaliseringer og udnyttelse af størrelsesøkonomiske fordele via en fortsat strukturudvikling i retning af færre, men større produktionsenheder. Den samlede produktion vil have en naturlig begrænsning i det areal, der er til rådighed og som ikke forventes at ændre sig væsentligt i de kommende år. Inklusive braklagte arealer, har arealet med de nævnte afgrøder som gennemsnit været 2,030 mio. ha i perioden 1998-2002.

Produktionen skal finde sted inden for gældende og forventede rammebetingelser for afsætning og krav til miljø og sikkerhed, ligesom den forventede landbrugslov og finansieringsvilkår i henhold til nyligt afsluttede udvalgs- og arbejdsgrupperapporter antages for givne. Det vil sige, at kortlægningen drejer sig om de vækstbarrierer og vækstmuligheder, der vedrører selve produktionsplanlægningen og gennemførelsen af produktionen samt de rammevilkår der skabes via teknologisk udvikling, nye produkter og markedsstrategier, nye samarbejdsformer, forbedret ledelse og styring samt rådgivning og uddannelse.

Kortlægningen danner grundlag for et senere afsnit, hvor der udpeges et begrænset antal vækstskabende initiativer og foranstaltninger, der kan få effekt på kort og mellemlangt sigt.

Analyserne er gennemført i et samarbejde med sektorens produktions- og økonomirådgivning. Beskrivelsen er disponeret efter centrale faktorer og temaer af strategisk betydning for plantesektorens økonomi og udvikling.

5.1. Afsætning, nye produktioner

En mulighed for vækst i produktionsværdi og indtjening er en større satsning på højværdiafgrøder som sukkerroer, frø og kartofler. Bedrifterne imellem vil der være visse muligheder herfor, men samlet set anses mulighederne for meget begrænsede, idet afgrøderne enten er kvotebelagte eller foregår på kontrakter, der styrer det samlede udbud. En sådan mængdestyring er i øvrigt en forudsætning for, at afgrøderne kan benævnes højværdiafgrøder, da udbuddet ellers ville vokse og presse priserne.

Certificering af afgrøderne og dyrkningen er et koncept, der endnu er i sin vorden, men som meget vel kan få stor betydning efterhånden som kravene om fødevaresikkerhed og miljøvenlig produktion vinder indpas. Certificering af planteprodukterne giver mulighed for at spore råvarerne tilbage til producenten og indkøberne får dokumentation for kvalitet og for at kravene til anvendelse af gødning og pesticider er opfyldte. Certificering kan anvendes i tilknytning til en kontraktproduktion, men også uden der på forhånd er truffet aftale med en køber. I sidstnævnte tilfælde vil køber kunne vælges af landmanden efter høst og fordelen ved en certificering kan være en lettere markedsadgang.

Landscentret Planteavl gennemfører for tiden i samarbejde med grovvaresektoren et pilotprojekt vedrørende certificering under betegnelsen Danish Quality Crops. I 2003 vil maltbyg og eksporthvede kunne certificeres hos 28 landmænd og erfaringerne herfra indsamles og vurderes.

Det er muligt, at der via en certificering kan opnås lidt højere priser. Certificering skal dog nok først og fremmest ses som et tiltag, der på sigt sikrer markedsadgang. Derfor vurderes det at være af betydning for den fremtidige planteavl, at konceptet videreudvikles også i henseende til de økonomiske og markedsmæssige incitamenter og muligheder.

Der burde være gode muligheder for at også den økologiske planteavl kan gøre brug af certificering. Specielt for produkterne korn til konsum, frøavl og proteinafgrøder, hvor der forventes at være et betydeligt eksportpotentiale.

Det hører til sjældenhederne, at der introduceres helt nye afgrøder i planteavlen. Dyrkning af pil og elefantgræs til energiformål (fast brændsel) er eksempler på nye afgrøder og anvendelser, som dog endnu ikke har opnået nogen betydende udbredelse. På længere sigt kan energiafgrøder tænkes at vinde indpas, men formentlig først når den billigere overskudshalm er anvendt.

I fald Danmark beslutter sig for at introducere ethanol og biodiesel i energiforsyningen vil flere andre afgrøder kunne afsættes hertil. Teknologien til produktion af flydende brændsler er kendt, men vil næppe blive anvendt før det besluttes at fritage disse brændstoffer for afgift, idet de ellers ikke er konkurrencedygtige. Der produceres dog en vis mængde non-food raps her i landet, men olien eksporteres til anvendelse i andre lande, netop grundet afgiftspolitikken.

Der er fortsat mulighed for dyrkning af energiafgrøder på udtagne arealer. Med afkobling af arealstøtten, som er vedtaget i EU, kan det forventes, at flere arealer bliver marginaliseret, dvs. tages ud af dyrkning med kornafgrøder. Energiafgrøder kan da tænkes at være en mulighed forudsat, at de økonomiske muligheder herfor er tilstede. Energiafgrøder kan endvidere tænkes dyrket, når særlige krav til miljøvenlig drift ønskes opfyldt.

I de danske energiplaner har det været antydet, at der skulle dyrkes 3.-500.000 ha med energiafgrøder for at opfylde mål vedrørende CO_2 reduktion. Foreløbig vurderes det, at forudsætningerne for at noget sådant realiseres ikke er tilstede under den nuværende energipolitik.

Der har også været arbejdet på at øge afsætningen af afgrøder og biomasse til industrielle formål, herunder til kompositter, papir, specialolier, m.v. I det hele taget en række anvendelser, hvor der i dag bruges fossile ressourcer. Der er ikke i Danmark sket noget markedsmæssigt gennembrud på disse områder, selvom der har været rapporteret om flere gode muligheder. Der mangler i dag et samlet overblik til udpegning af de mest lovende nye produktioner. Når sådanne er udpeget skal der gennemføres et udviklingsprogram og demoproduktioner før man kan forvente, at sådanne nye teknologier og produktioner bliver etableret i væsentligt omfang. Og det vil ofte kræve en længerevarende, vedholdende indsats for at det lykkes.

5.2. Teknologiudvikling

Maskinfirmaerne foretager løbende en udvikling af traktorer, jordbehandlingsmaskiner, maskiner til udspredning af pesticider og gødning og høstmaskiner. Endvidere anlæg til tørring og lagring. Denne udvikling vil givetvis fortsætte. Der fås i dag maskiner, der dækker næsten ethvert behov og pr. helårsarbejder kan dyrkes 3-500 ha. Naturligvis med skyldig hensyntagen til den skæve arbejdsfordeling, der kendetegner planteproduktionen.

Reduceret jordbearbejdning, præcisionsdyrkning, mekanisk ukrudtsbekæmpelse, anvendelse af sensorer og i det hele taget anvendelse af elektronik er udviklingsområder inden for planteavlens mekanisering. Sigtet er primært at spare på anvendelsen af gødningsstoffer og pesticider gennem en mere præcis og behovsstyret tildeling. Endvidere at reducere energiforbruget.

Anvendelse af genteknologi på planteområdet er i fokus på grund af frygt for spredning til og blanding med konventionelle og økologisk dyrkede afgrøder. Anvendelse af genteknologi er meget begrænset (nærmest ikke eksisterende) i dansk planteproduktion, mens den har vundet betydelig udbredelse i fx USA, Canada og Sydamerika. Hvad genteknologien vil komme til at betyde under danske forhold er endnu usikkert. Det vil givetvis også afhænge af, hvilke restriktioner for dens anvendelse der indføres. Og naturligvis hvilke produktivitetsfordele der vil kunne opnås. Bliver produktivitetsfordelene betydelige vil strenge restriktioner kunne betyde, at man taber konkurrenceevne til andre lande, der enten slet ikke regulere eller regulerer mindre restriktivt. Området har i høj grad politikernes bevågenhed, og der kan forventes en omfattende regulering med henblik på at undgå spredning til og blanding med afgrøder, som ikke er genmodificerede.

Planteavlen er aftager af husdyrgødningen, og der kan også i denne sammenhæng peges på behovet for udvikling af en miljøteknologi, der reducerer lugtgener og ammoniakudslip. Endvidere på en gødningsbehandlingsteknologi der letter omfordelingen af næringsstoffer i henhold til gældende regler og planternes behov. En fortsat udvikling af nedfældningsteknologi vil også kunne give et væsentligt bidrag.

Der er behov for, at planteavlsbedrifter i større omfang aftager husdyrgødning. Mange bedrifter viger tilbage herfor af forskellige grunde. De ønsker ikke at tunge vogne kører på deres marker. Endvidere er gødningen ofte heterogen, hvad næringsstofindhold angår, og det er svært at dosere ligeså nøjagtigt som med handelsgødning. Endelig medfører udspredningen lugtgener.

Kunne disse problemer løses, ville flere planteavlere formentligt være interesseret i at anvende husdyrgødningen, og dermed afhjælpe nogle af de problemer som husdyrbrugene står med.

5.3. Natur, landskab og miljø

Fra flere sider er der regelstramninger på vej, der vil påvirke landbrugets planteavl. Stramningerne vil næppe føre til vækst i den samlede produktion, men for at afbøde virkningerne er det nødvendigt, at dyrkningssystemerne tilpasses og udvikles.

Vandmiljøplan III, der er under forberedelse, kan føre til nye stramninger i udnyttelsen af N og P, ligesom der kan tænkes nedsættelser i tilførslerne udover de 10 pct. af N-normen, som i dag er gældende.

Der er netop udsendt et forslag til ny pesticidhandlingsplan som bl.a. foreslår en nedsættelse af behandlingsindekset til 1,7 ved udgangen af 2009 i gennemsnit for hele arealet, hvor måltallet var 2,0 ved udgangen af 2002.

Endelig vil en implementering af EU's vandrammedirektiv betyde, at der skal ske en regional udpegning af følsomme områder, hvor amterne skal træffe aftaler med landmændene om særlige foranstaltninger til beskyttelse af vandmiljøet.

I områder der udpeges til naturparker og habitatområder, kan der også blive tale om vidtgående indgreb i dyrkningssystemerne, så landmanden måske i højere grad bliver miljø- og naturforvalter end planteavler i traditionel forstand.

I nogle områder vil restriktioner formentlig blive af en karakter så arealer og bygninger bliver frigjort fra en landbrugsmæssig anvendelse. Af hensyn til udvikling og beskæftigelse i landdistrikterne er det væsentligt, at de frigjorte ressourcer kan finde alternativ anvendelse enten i tilknytning til landbruget til aktiviteter der ikke belaster natur og miljø eller i tilknytning til andre erhverv.

Foruden en effektiv rådgivning på de nævnte områder er der brug for ny viden, der kan ligge til grund for rådgivningen. Dette gælder specielt, hvordan pesticidforbruget kan reduceres til et behandlingsindeks på 1,7 uden driftsøkonomiske tab. Her er der behov for en anvendelsesorienteret indsats vedrørende alternative metoder på planteværnsområdet fulgt op af demonstrationer i praksis rettet mod typiske sædskifter. Der skal ske udvikling af mekanisk ukrudtsbekæmpelse, præcisionsdyrkning, varslingssystemer og beslutningsstøtteværktøjer.

Implementering af vandrammedirektivet vil kræve en helhedsorienteret viden om, hvordan bedrifterne og dyrkningssystemerne skal tilpasses for at en given miljø- og naturtilstand op-

nås. Der skal tillige tages hensyn til økonomien, idet sådanne indgreb kan få betydelige økonomiske konsekvenser og bringe bedrifternes overlevelse i fare med mindre der tages særlige hensyn og gennemføres kompensationsbetalinger.

5.4. Samarbejde – netværk

Også planteavlsbedrifterne vil fremover få behov for i øget omfang at indgå i samarbejder med andre landmænd og med forsynings- og aftagervirksomheder.

Maskinfællesskaber om dele af eller hele maskinparken er velkendte og selv store godser går i dag sammen om maskinerne for at opnå optimal udnyttelse, også af arbejdskraften.

Samarbejde mellem planteavls- og husdyrbrug om leverancer af foder og omvendt afsætning af husdyrgødning diskuteres specielt for økologiske bedrifter. Men også de konventionelle bedrifter kan have fordele af sådanne aftaler, hvor der bl.a. spares mellemhandleravancer, og hvor det vil være muligt at opnå en mere jævn arbejdsprofil året igennem.

Udformning af kontrakter vil være en vigtig del af sådanne samarbejdsaftaler til sikring af reglers præcision og overholdelse, fordeling af profit og værn mod opportunistisk adfærd. Kontraktteori er et forholdsvis nyt område, som rummer muligheder for at forbedre kontrakternes udformning. Ikke mindst hvad angår de økonomiske incitamenter og fordele, der er grundlæggende for et samarbejde.

Der er behov for en praksisnær indsats på dette område, der tillige må omfatte tidligere nævnte certificering. Dels hvordan kontraktteorien omsættes til praktisk udformning, dels en udbredelse af denne viden til rådgivere og landmænd.

5.5. Generationsskifte og finansiering

Det er i dag ret almindeligt at de store jordarealer, der tilhører godserne, overtages af folk der har tjent penge i andre erhverv og derved har den nødvendige egenkapital.

For en ung landmand med begrænset opsparing er det meget vanskeligt at overtage en planteavlsbedrift, der kan sikre fuldtidsbeskæftigelse. Jordpriserne er i dag, foranlediget af harmoni- og arealkrav, ude af trit med afkastet fra planteproduktionen, og det er nødvendigt med en stor egenkapital eller indtjening fra anden side.

Det er naturligvis ikke alene et egenkapitalkrav, der skal opfyldes. De ledelsesmæssige kundskaber skal også være på højt niveau for, at et generationsskifte kan blive vellykket.

Det synes også inden for planteavlsområdet nødvendigt at anvende nye modeller for generationsskifter, der i højere grad end i dag bygger på et samarbejde mellem den gamle og den nye ejer, og hvor ejendommen gradvis overdrages evt. via en selskabsdannelse og/eller et driftsfællesskab. Det gælder både ved generationsskifter inden for familien og til tredjemand. Der er behov for at udbrede kendskabet til nye modeller til både rådgivere og landmænd. Og der er behov for udvikling, demonstration og erfaringsudveksling på området.

5.6. Ledelse og styringssystemer

I takt med at planteavlsbedrifterne bliver større og større og allokeringen af ressourcerne bliver mere kompliceret, er der behov for at tilpasse og udvikle ledelsesfunktionerne og de nødvendige informations- og styringssystemer. Det gælder for alle opgaverne på de tre ledelsesniveauer: Virksomhedens udvikling, virksomhedens tilpasning og virksomhedens drift.

Der er betydelig spredning i de økonomiske resultater mellem bedrifterne, og der er for sektoren et indtjeningspotentiale, som vil kunne hentes, hvis driftslederindsatsen forbedres, herunder også salg og køb af produkter og produktionsfaktorer.

Inden for kvægbruget er startet et projekt ”Kvægproduktion 2010”, der har til formål at udvikle og afprøve rådgivningskoncepter og styringsværktøjer med sigte på bedre gennemslagskraft i den ledelsesorienterede rådgivning. Blandt andet ved at skabe bedre sammenhæng mellem bedriftsstrategien og den daglige realisering af resultater ved hjælp af nøgletal og præcise handleplaner. Der er behov for en lignende indsats for planteavlsbedrifterne.

Som led i dette arbejde må der tillige fokuseres på de nye dimensioner i ledelsesarbejdet som udspringer af kravene til fødevaresikkerhed, kvalitet og miljø. Disse elementer er endnu ikke i tilstrækkeligt omfang integreret i driftsledelsen, og der er behov for at udvikle nye beslutningsstøtteværktøjer.

Endelig er der behov for at fokusere på maskininvesteringer og maskinøkonomi i ledelsesarbejdet. Maskinomkostninger udviser endog meget store variationer fra bedrift til bedrift. Der er flere årsager hertil, blandt andet at investeringerne har forskellig tidsforløb, så det

kan være vanskeligt hele tiden at sikre en god kapacitetsudnyttelse af alle maskiner samtidig med en god udnyttelse af arbejdskraften.

5.7. Fremtidige rådgivnings- og uddannelsesbehov

De forhold, der er beskrevet foranstående, stiller betydelige krav til rådgivning og uddannelse.

I Danmark findes et relativt stort apparat til at varetage disse opgaver, og man søger hele tiden at tilpasse situationen. Alligevel kan der være behov for mere perspektiv i arbejdet. Det vil sige en strategiplan, der sigter mod kravene fremover, hvor betingelserne er helt anderledes end i dag.

Derfor foreslås, at de relevante parter iværksætter et strategisk analysearbejde, der har sit udgangspunkt i landbrugserhvervets, og i dette tilfælde planteproduktionens forventede tilstand i 2010-2015 og deraf afledte krav til rådgivning, uddannelse og efteruddannelse. Prognoserne vil vise, at antallet af heltidsplanteavlsbedrifter til den tid vil være mere end halveret i forhold til i dag og at ret så store enheder dominerer. Hvilke behov har de for rådgivning og uddannelse og hvilke krav stiller det til rådgivningstjenesten og uddannelsessektoren?

6. Mulige initiativer og foranstaltninger til fremme af vækst og udvikling

Af foranstående afsnit om vækstbarrierer og udviklingsmuligheder kan mere eller mindre direkte afledes en række vigtige initiativer og foranstaltninger, der hvis de realiseres, vil kunne understøtte vækst og udvikling i planteavlen. Det er ikke muligt at sige, hvor stor vækst eller, hvor stor fremgang i indtjening en given indsats vil resultere i. Der er mange andre forhold, der vil være bestemmende for udviklingen ikke mindst produktpriserne, renteudvikling, politikken vedrørende miljøbeskyttelse og jordlovgivning og landbrugspolitikken i øvrigt.

I tabel 6.1 er givet en oversigt over mulige initiativer, deres karakter og udførende parter. I fald nogle af disse ideer skal realiseres, skal der naturligvis forud laves et planlægningsarbejde og en projektbeskrivelse, der nærmere beskriver mål, metode, forventede resultater, ligesom der vil skulle fremskaffes et finansieringsgrundlag.

Landbruget vil selv skulle udføre en del af arbejdet primært via den landsdækkende rådgivningstjeneste. På de fleste områder er der dog lagt op til et samarbejde med sektorforskningen og med brugerkredsen. Om finansieringen kan ske via basis- eller programmidler kan ikke afklares i denne sammenhæng.

Et initiativ kan alene klares via en statslig indsats, nemlig afgiftsfritagelse for ethanol og biodiesel. EU har lagt op til, at der produceres flydende brændstoffer fra biomasse, og det vil i et vist omfang kunne hjælpe planteavlen afsætningsmæssigt og give grundlag for lokal beskæftigelse.

Det andet forslag vedrørende nye afsætningsmuligheder er biomasse til industrielle non-food formål. Der er behov for at få overblik over ”state of the art” på området, inden der iværksættes mere konkrete tiltag. Der er her ganske mange muligheder, og hvis der skal ske en videreudvikling, er det vigtigt at kunne koncentrere indsatsen til det, som er mest lovende.

Tabel 6.1. Initiativer til fremme af vækst og økonomi i planteavlen

Initiativer	Initiativets karakter	Varetages af
Certificering af afgrøder med sigte på kvalitet og dokumentation af dyrkningsprocessen	Videreudvikling af pilotprojekt suppleret med analyse og økonomiske incitamenter	Landscentret Planteavl i samarbejde med aftagere, FØI
Økologisk planteproduktion til eksport	Produktudvikling, markedsudvikling	Landscentret Planteavl, Økologisk Landsforening, DLG, brugere
Afgiftfritagelse for ethanol og biodiesel til brændstoffer	Ændring af rammebetingelser med sigte på at bringe Danmark på banen på området	Staten
Nye afsætningsmuligheder til industrielle non-food formål	Analyse af muligheder og udpegning af de mest lovende	Landscentret Planteavl, Bioraf, Grønt Center, Aftagervirksomheder, FØI
Teknologier til behandling og håndtering af husdyrgødning. Lugtreduktion og forbedret næringsstofudnyttelse	Teknologisk udviklings- og demonstrationsprogram	DJF, FØI, Landscentret Planteavl, Landsudvalget for Svin, Landscentret Teknik, fabrikanter, brugere
Videngrundlag og beslutningsstøtte for nedsættelse af behandlingsindeks, pesticidhandlingsplan	Forskning og udvikling	DJF, Landscentret Planteavl, FØI
Tilpasning af bedrifter og dyrkningssystemer til opnåelse af given naturtilstand, vandrammedirektiv	Forskning og udvikling	DJF, DMU, Landscentret Planteavl, FØI, Amterne
Udnyttelse af frigjorte arealer og bygninger	Udvikling og demonstration	Landscentret, Landdistriktsforskningen, FØI, brugere
Udformning af kontrakter m.h.p. at understøtte horisontale og vertikale netværksdannelser	Udvikling og demonstration	KVL-økonomi, FØI, Landscentret Økonomi og Jura, Landscentret Planteavl, leverandører og aftagere
Implementering af nye generationsskiftemodeller	Udvikling og demonstration	Landscentret Økonomi og Jura, FØI, ejendomskonsulenter, finansieringsinstitutter
Planteproduktion 2010, forbedret ledelse, rådgivning og rentabilitet, integrering af kvalitet og miljø, styring af maskinøkonomi	Forskning, udvikling og demonstration	Landscentret Økonomi og Jura, Landscentret Planteavl, lokale konsulenter, planteavlsbedrifter
Kortlægning af fremtidens behov og krav til uddannelse og rådgivning	Strategisk analyse, perspektivplan for plantesektoren 2010-2015	Dansk Landbrugsrådgivning Landscentret, landbrugsskolerne

Det må forventes, at en certificering af planteprodukterne, herunder etablering af sporbarhed, bliver et udviklingsområde fremover og måske en forudsætning for markedsadgang i alle fald for produkter, der går til konsum og til andet end foder. Der vurderes at være gode

muligheder for økologiske planteprodukter til eksport, især korn til konsum, frøavl og proteinafgrøder. Men der er behov for produktudvikling og udvikling af markederne.

Teknologier til behandling og håndtering af husdyrgødning er genganger fra initiativer for kvæg- og svineholdet, men må nødvendigvis ses i sammenhæng med planteavlen, da afsætning af overskudsgødning og separationsprodukter skal sikres for at opnå brugbare løsninger.

Nedsættelse af behandlingsindekset for pesticider bliver en betydelig udfordring for planteavlen og fordrer, at der dels er grundlæggende viden til rådighed, dels udøves en effektiv rådgivning ved anvendelse af beslutningsstøtteværktøjer, der kan fortælle om tilpasning af sædskiftet og om bekæmpelsesstrategi og alternative metoders anvendelighed.

Implementering af vandrammedirektivet vil være en udfordring for de berørte bedrifter, og en forudsætning er, at man på bedriftsniveau kender sammenhængen mellem ønsket natur- og miljøtilstand, tilpasningsmuligheder i bedrifterne og dyrkningssystemet og de økonomiske konsekvenser. Der savnes viden på dette område. Det vil næppe give vækst i planteavlen, men en bedre viden kan afbøde negative konsekvenser.

Den landbrugsrelaterede produktion må forventes at blive reduceret i områder hvor natur og miljø skal tilgodeses. Derved vil der opstå en aktivitetsnedgang med mindre der gøres en indsats for at få areal og bygninger udnyttet til alternative formål. Derfor er medtaget et initiativ om en udviklings- og demonstrationsindsats for at finde nye anvendelsesmuligheder.

Udformning af kontrakter, specielt m.h.t. økonomisk incitamentsstruktur, er en måske upåagtet men vigtig del af et udvidet samarbejde inden for planteavlen og husdyrbruget. Fremover vil forskellige samarbejder være vigtige for bedrifternes tilpasning og udvikling og kontraktudformning er sandsynligvis den bedste måde at støtte en sådan udvikling.

Forslaget om implementering af nye generationsskiftemodeller gælder generelt for landbruget og har måske reelt størst betydning for husdyrbedrifterne, men i nogle tilfælde kan der også være behov på rene planteavlsbedrifter.

De to sidste forslag til initiativer vedrører rådgivningen og undervisningen, organisering og udførelse og en fokusering på de fremtidige behov og krav. Den virksomhedsrettede rådgivning, herunder et bedre samspil mellem økonomirådgivning, planteavlsrådgivning og maskinrådgivning, bør gøres mere slagkraftig og helheden skal være i centrum, så land-

manden udvikles som virksomhedsleder. Samtidig skal både undervisning og rådgivning være meget opmærksom på den dynamiske udvikling, som pågår, og som uværgerligt vil påvirke behovene og stille nye krav til viden og organisering.

Slutteligt bør bemærkes, at stort set alle initiativer og foranstaltninger er baseret på en tværfaglig og tværinstitutionel indsats. Det er ikke tilfældigt. De kommende års problemstillinger for landbruget, og her planteavlen, kræver nye løsningsmodeller, hvor det er nødvendigt at kunne arbejde på tværs af fagområderne.

Referencer

Danmarks Statistik (2002) Landbrug 2001.

Dansk Landbrugsrådgivning, Landscentret (2003): Produktionsøkonomigruppen, Planteavl og svin, Produktionsøkonomi, Planteavl.

Direktoratet for Fødevareerhverv (2003): Vækstmuligheder gennem innovation for fødevaresektoren i Danmark.

Fødevareministeriet (2003): Reformen af EU's landbrugspolitik den 26. juni 2003. Notat.

Fødevareministeriet (2003): Rapport fra udredningsgruppen vedrørende Sameksistens mellem genetisk modificerede, konventionelle og økologiske afgrøder.

Fødevareøkonomisk Institut (2002): Landbrugets økonomi, efteråret 2002

Fødevareøkonomisk Institut (2002): Økonomien i landbrugets driftsgrene 2000 Serie B nr. 85.

Fødevareøkonomisk Institut (2002): Landbrugsregnskabsstatistik 2001, Serie A nr. 86.

Fødevareøkonomisk Institut (flere årgange): Jordbrugets prisforhold 2002, Serie C nr. 87.

Graversen, J. og Gylling M. (2002): Energiafgrøder til fastbrændselsformål - produktionsøkonomi, håndteringsomkostninger og leveringsplaner. Working Paper no. 07/2002. Fødevareøkonomisk Institut.

Gylling, M. (2001): Energiafgrødeprogrammet, Hovedrapport. Rapport nr. 131. Fødevareøkonomisk Institut.

Jacobsen, B., K. Hjort-Gregersen, C. G. Sørensen og J. F. Hansen (2002): Separering af gylle – en teknisk-økonomisk systemanalyse. Rapport nr. 142. Fødevareøkonomisk Institut.

Jørgensen J. R. (2001): Handels og produktionsmønster i Danmark, Produktion af kvalitetshvede i Danmark, DJF-rapport nr. 53. s. 22-24.

Landboforeningerne (2002): Landøkonomisk oversigt 2002, Axelborg.

Landboforeningerne (2002): Dansk Landbrug 2010 – udviklingsscenarier, Axelborg.

Landbrugsraadet (2003) Tal om landbruget 2002.

Landbrugsraadet (2003): Raadsnyt, nr. 2, 30 juni 2003, Midtvejsreformen af EU's landbrugspolitik.

Landbrugets Rådgivningscenter (2002): Håndbog til driftsplanlægning.

Landbrugets Rådgivningscenter (2002): Håndbog til planteavl.

Miljøministeriet og Fødevareministeriet (2003): Pesticidplan 2004 – 2009 for nedsættelse af pesticidanvendelsen og pesticidbelastningen.

Miljøstyrelsen (2003): Lene Gravesen, personlig meddelelse, den 28.10.2003.

Ministeriet for Fødevare, Landbrug og Fiskeri (2003): Forenklinger i Jordlovgivningen, Betænkning nr. 1429.

Pedersen, S. M. (2003): Precision farming - Technology assessment of site-specific input application in cereals. Ph.d. Dissertation. I P L, DTU.

Plantedirektoratet (2003): Personlig meddelelse.

Studielandbrug (1997-2001): Gårdrapporter, Landbrugets Rådgivningscenter.

Svendsen S. (2003): Analyse af generationsskiftemodeller, rapport nr. 149, Fødevareøkonomisk Institut.

Undergruppe F3 (2003): Forberedelse af Vandmiljøplan III. Teknologiske virkemidler til nedbringelse af næringsstofbelastningen.

Videncenter for Halm- og Flisfyring (2001): Rapsolie til opvarmning, teknik, økonomi og miljø, dk-TEKNIK ENERGI & MILJØ.